

První máj (1. část)

J I Ř Í P O K O R N Ý

Svátek 1. máje vnímá dnes drtivá většina obyvatelstva České republiky pouze jako připomínku bývalé epochy „mezi únorem a listopadem“. Vznikl ovšem ještě mnohem dříve jako kolektivní, solidární vystoupení dělnictva za zkrácení pracovní doby na 8 hodin denně. Tímto opatřením chtěli dělníci předáci řešit tíživou nezaměstnanost, především ho však chápali jako základní předpoklad emancipace celého čtvrtého stavu. Jen za tohoto předpokladu mohli dělníci získat čas pro doplňování svého vzdělání, pro spolkovou činnost a uplatnění ve veřejném životě, pro pečlivější výchovu dětí a vůbec pro rodinu. Jen tak se mohli přiblížit životnímu stylu ostatních společenských vrstev. „*Za svojí práci chceme po lidsku žít,*“ formuloval tento požadavek dělnický předák a básník Josef Krapka Náchodský. Zakrátko se na prvomájových manifestacích objevilo i volání po životě bez válek. Konečně tento svátek vyvažoval tíhu ostatních dní, které plynuly v dlouhé, monotónní práci, nebo ještě horší nucené zahálce, způsobené nezaměstnaností. V průvodu nebo na táboru lidu mohl dělník zapomenout, že se bude muset vrátit do svého malého bytu, kde nebylo takřka k hnutí. A když se rozhlédl kolem sebe, nabyl určitě dojmu, že spravedlivé žádosti tak ohromných zástupů lidí, kteří chtějí totéž, se přece musí vyplnit.¹⁾

Tradice 1. máje jako manifestace za osmihodinovou pracovní dobu sahá až do poloviny 50. let – a do Austrálie²⁾. V tomto odlehlelém světařil se pocítoval poměrně značný nedostatek kvalifikovaných sil, kteří si potom mohli v kolektivním vyjednávání klást nemalé požadavky. Kromě výše mzdy jim záleželo i na pracovních podmínkách. Malé skupiny kameníků v Sydney a v Melbourne si tak vybojovaly, že budou pracovat pouze osm hodin. V téže době (1856) vznikla v Austrálii i myšlenka zastavit na jeden den práci a demonstrovat za splnění tohoto požadavku v prospěch ostatního dělnictva. Pro tuto slavnost byl vybrán 21. duben. Pro velký úspěch se pak tato akce měla opakovat každý rok.

V 50. letech 19. století se začali organizovat i dělníci ve Spojených státech. I zde byla nouze o kvalifikované zaměstnance – zejména během občanské války. Jejich mzdy se sice – stejně jako v Austrálii – postupně zvyšovaly; životní úroveň na druhé straně snižovala vysoká úrazovost a úmrtnost. Drsné poměry na

pracovním trhu dokládaly i nárazové, divoké stávky, které zaměstnavatelé potlačovali s pomocí najatých stávkokazů a bezpečnostních služeb – při velké, téměř celostátní železniční stávce v roce 1877 bylo zabito přes sto osob a zničen majetek za miliony dolarů. Přesto se prvním americkým odborovým centrálním – Národnímu dělnickému svazu (National Labor Union) a Rytířům práce (Knights of Labor) podařilo přesvědčit vládu některých států a Kongres USA, aby státní a federální zaměstnanci pracovali jen osm hodin. Tento požadavek podporovaly i svazy kvalifikovaných dělníků, které se později, 8. prosince 1886, přetvořily na Americkou federaci práce (American Federation of Labor).

Osmihodinová pracovní doba se však nedodržovala a soukromí zaměstnavatelé o jejím zavedení nechťeli přirozeně také ani slyšet. Proto bylo dohodnuto, aby 1. května 1886 byla vyhlášena stávka, jejímž cílem mělo být prosazení tohoto požadavku. Stávkové hnutí zasáhlo tehdy mnoho měst (údajně se do něj zapojilo 350 tisíc osob), nejbouřlivěji probíhalo v průmyslovém Chicagu, kde 1. května stávkovalo 25 tisíc dělníků. Stávka se dále rozrůstala a mimo jiné vyostřila již beztak napjaté vztahy v továrně na zemědělské stroje společnosti McCormick Harvester. Ve střetnutí stávkujících z tohoto podniku s policií a bezpečnostní službou byl 3. května zabit jeden dělník. Dalšího dne se na chicagském náměstí Haymarket Square sešel protestní tábor, svolaný redaktoři místních socialistických (či spíše anarchistických) novin a dalšími předáky. Až na jednoho šlo o německé přistěhovance. Shromáždění se už začalo rozcházet, když na Haymarket Square dorazil silný policejní oddíl. Jeho velitel vyzval demonstranty, aby se rozešli. Řečník mu stačil jen namítnout, že jde o pokojnou demonstraci – a pak hodil neznámý pachatel na policisty bombu. Policie začala střílet. Výsledkem tohoto incidentu bylo 11 mrtvých (z toho 7 policistů) a 67 zraněných. V ozduší hysterie, namířené především proti odborům, zahájily úřady vyšetřování a pořadatele shromáždění a jejich přátele postavily před soud. Sedm z nich bylo potom odsouzeno k trestu smrti a rozsudek byl na čtyřech z nich skutečně vykonán. (U dvou byl změněn na doživotí a jeden odsouzenec spáchal za poněkud podivných okolností sebevraždu v cele.) Při pozdější revizi procesu se ukázalo, že atentát na polici byla provokace a že vyšetřova-

vatelé pracovali s podplacenými a zastražovanými svědky. Památku obětí se v prosinci 1888 rozhodla uctít odborová centrála American Federation of Labor tím, že 1. máje 1890 navrhla konat ve všech průmyslových centrech USA masové demonstrace.

Zřejmě nezávisle na této iniciativě postupovali i francouzští odboráři. V roce 1888 se sešel třetí sjezd Fédération Nationale des Syndicats et Groupes Corporatives Ouvriers de France. Na něm bylo stanoveno, aby příští rok všichni francouzští dělníci podpořili své požadavky mohutnými manifestacemi, pořádanými ve dvou dnech. Jeden den měli své žádosti odevzdat úřadům, další den si přijít pro odpověď. Manifestace byly stanoveny na 10. a 24. února 1889 a jejich uskutečnění vzbudilo velký ohlas.

Téhož roku se v Paříži konala světová výstava. Mezi těmi, kteří se přijeli obdivovat Eiffelově věži a dalším zázrakům moderního průmyslu, bylo i více než 400 dělnických a socialistických vůdců, kteří se 14. července sešli v malém sále v Rue Petrelle. Na kongresu, který museli pro velký zájem ze strany francouzského dělnictva přeložit do většího sálu v Rue Rochechouart, jednali o společných požadavcích socialisticky smýšlejícího dělnictva a způsobech, jak je ve světovém měřítku prosadit. Kongres, který zahájil éru II. internacionály, vytyčil celou řadu požadavků, např. zákaz dětské práce, omezení nočních směn jen na pracoviště, kde je nevyhnutelný nepřetržitý provoz, ulehčení podmínek pracujících žen, které neměly být zaměstnávány v provozech, které škodí jejich zdraví atd. Nejdůležitějším požadavkem zůstávala stále osmihodinová pracovní doba. V poslední den kongresu (20. července) navrhl Raymond Lavigny, který byl pověřen zorganizováním únorových vystoupení francouzských odborářů, aby tento požadavek byl podpořen velkou společnou manifestací. Jeho návrh přesně zněl:

„*Mezinárodní manifestace k 1. květnu 1890.*

Kongres se usnáší: V určitém, stanoveném termínu zorganizovat velkou mezinárodní manifestaci, a to tak, že současně ve všech zemích a ve všech městech v určitý den budou dělníci u veřejných úřadů požadovat uzákonění osmihodinového pracovního dne a uskutečnění ostatních požadavků, usnesených na mezinárodním kongresu v Paříži. Vzhledem k tomu, že Americká federace práce se již v prosinci

¹⁾ Srv. Jiří Pokorný, Svátek práce a solidarity, Typografie 5/1032, 1988, s. 169-172.

²⁾ Zahraniční tradice líčím podle literatury, která mi byla v současné době dostupná v Praze. Jednotlivá líčení si v méně důležitých věcech odporují; vzhledem k tomu, že tuto pasáž chápu jako úvod, není tuším třeba zjišťovat úplně přesně, „jak to vlastně bylo“. Snažil jsem se vybrat vždy nejpravděpodobnější verzi. Srv.: Geoffrey Blainey, Dějiny Austrálie, Praha 1999; Antonín Bouček, První máj. Jeho vznik, historie a význam, Praha 1946; Dieter Fricke, Z dějin prvního mája, Bratislava 1983; Thomas L. Purvis, Encyklopedie dějin USA, Praha 1999; V. Rollová – Z. Šolle – J. Doležal, První máj 1890. Sborník k 60. výročí 1. máje, Praha 1950; George B. Tindall – David E. Shi, USA, Praha 1994; Jiří Vančura, Proč první máj? (Knižnice odboráře 138), Praha 1965.

1888 na svém kongresu v St. Louis usnesla uspořádat takovou manifestaci 1. května 1890, je přijat tento termín za den mezinárodní manifestace. Dělníci v různých zemích uskuteční manifestaci takovým způsobem, jaký jim umožňují podmínky ve vlastní zemi.“

S Lavignyho iniciativou vyslovili téměř všichni delegáti sjezdu souhlas. Proti návrhu se postavil např. ruský socialista Plechanov, který se domníval, že něco takového nemá v zaostalých ruských podmínkách naději na úspěch. Delegát za socialisticko-revoluční skupinu v St. Amand Tressaud se obával, že tato akce nebude dost účinná, a přál si, aby jí na důrazu dodala všeobecná stávková. Německý předák Karl Liebknecht mu ale vysvětlil, že na to není dělnická třída ještě dostatečně organizována. A až bude, neskončí to jen stávkou: „Budou-li však mítí jednou dělníci tolik moci a tak silnou organizaci, aby mohli provést všeobecnou stávkou, nespokojí se, doufám, tím, nýbrž použijí lépe své organizace. Pak budou pány světa. A zastaví potom práci, bylo by vrcholem pošetilosti.“

Schválit návrh bylo samozřejmě jednodušší než ho uskutečnit. Paul Lafargue, stojící v čele francouzských socialistů, vzpomínal, jak ... „sjezdové usnesení zůstalo v hluku světové výstavy nepovšimnuto, a když jsme se na

počátku r. 1890 sešli, abychom připravili majovou demonstraci, zoufali jsme si nad skrovnými agitačními prostředky, které jsme měli po ruce.“ Získat zájem společnosti bylo ale snazší, než si Lafargue představoval. Po zlikvidování nebezpečí, jaké pro republiku představovalo hnutí avanturistického generála Boulangerera, usilujícího o nastolení režimu osobní moci, se socialistické hnutí začalo jevit jako největší ohrožení existujícího pořádku. Tisk psal, že „to bude den posledního soudu, že dobří občané budou zardoušeni a jejich jmění rozkradeno. Ze strachu byly rozšiřovány nejdobrodružnější věci. Dopisovatelé cizích novin telegrafovali ovšem tyto strašné zprávy do všech konců světa. Celé dva měsíce třásl se v Paříži všecko v očekávání hrozné katastrofy.“ Lepší upozornění si nikdo nemohl přát.

Jinak se vyvíjela situace v Německu. Tam právě na počátku roku odmítl říšský sněm prodloužit platnost zákona proti socialistům. Vydaní tohoto zákona inicioval kancléř Otto v. Bismarck, který viděl v sociální demokracii nespolehlivé hnutí, útočící na samé základy nedávno sjednoceného německého státu, na druhé straně však také doufal, že v odporu vůči tomuto nepříteli se mu podaří sjednotit ostatní složky společnosti. Neúspěch Bismarc-

kových snah naplnil celou německou sociální demokracii ohromným sebevědomím. Její hlavní představitelé proto považovali za rozumné mírnit odhodlání řadových členů, které by mohlo podle jejich názoru celé věci spíše uškodit. V tomto směru našli plnou podporu u Bedřicha Engelse, jemuž např. August Bebel napsal: „Úplně s Tebou souhlasím, že my v Německu jsme v situaci, která si vyžaduje co největší opatrnost a obratnost z naší strany. Proto máme těž všechny důvody, abychom při demonstraci 1. máje drželi masy v mezích, aby nedošlo ke konfliktu. Kdybychom teď lidu popustili uzdu, takové konflikty by byly nevyhnutelné, protože volby pomátly hlavu méně vyspělým masám a ony věří, že musí jen chtít, aby mohly vše prosadit.“ Proto se německá sociální demokracie rozhodla chovat se „rozumně“ a přeložila oslavy na nejbližší květnovou neděli.

K takovému kompromisnímu stanovisku měla sociální demokracie v Rakousku daleko. I ona byla vystavena silné perzekuci a nedávno (na přelomu let 1888/89), na sjezdu v Hainfeldu, byla vlastně znovu založena. (Po prvních úspěších v 70. letech se v důsledku vnitřních programových rozporů a ostrého pronásledování fakticky rozpadla.) Na rozdíl od Německa však v Rakousku neplatilo vše-

obecné právo hlasovací, dělnictvo nemělo zastoupení v parlamentě, a proto se také nemuselo vázat různými taktickými ohledy. Ostatně také prvomájová manifestace ve Vídni se obecně považovala za jednu z nejzdařilejších.

Stejně vysoké ohodnocení si zasloužila i Praha, Brno a jiná česká města. První zprávy o konání pařížského sjezdu a jeho usnesení se v českých dělnických časopisech objevily v srpnu 1889. Současné vystoupení ve všech zemích, dokazující mezinárodní charakter socialistického hnutí, nemohlo nezbuzovat pozornost; na druhé straně si musel každý uvědomit, že zorganizovat takovou akci nemůže být jednoduché, že je třeba najít vhodné formy přípravy, agitace, že záleží na postoji úřadů atd. Není divu, že se sociálně demokratických předáků zmocňovaly rozpaky, násobené přirozenými

obavami z perzekuce. Sami příliš nevěřili, že by takové vystoupení mohlo skončit úspěšně. Ale: „*Dělnictvo samo chopilo se myšlenky té a přicházelo k nám, abychom věc vzali opravdu do ruky. Pravím ještě jednou – my byli dělnictvem téměř donuceni, abychom provedli agitaci pro slavení 1. května,*“ napsal později Krapka.³⁾

Zpočátku tedy dělnické časopisy jen vytvářely náladu pro májovou slavnost, zejména uveřejňovaly články o tom, jak se chystají v zahraničí. Představy o tom, co se bude vlastně dít v Čechách, se rodily pomalu. 12. prosince 1889 napsal časopis Nový věk svobody, že dělníci jsou chudí, nejen co se týče majetku, ale i práv, stejně ale (či právě proto) chtějí dát na jevo svá přání – samozřejmě jen v mezích zákona. Autor článku, odvolávající se dokonce na K. H. Máchu a jeho slavný verš o 1. máji jako lásky času, navrhoval, aby dopoledne dělnictvo konalo schůze a odpoledne věnovalo zábavě a zotavení. Výslovně zdůraznil, že stávka se neplánuje.

Na přípravu prvomájové slavnosti měl málokdo takový vliv jako redaktor Nového věku svobody Vilém Körber.⁴⁾ Na jeho výzvu se 2. února 1890 sešlo v hostinci U Pšrossů zhruba 200 dělníků, kteří se měli poradit, jak se dělnictvo bude domáhat osmihodinové pracovní doby a jak by mělo oslavit 1. máj. Körber tvrdil, že dělnictvo si uhájí své zájmy vůči podnikatelům jedině tehdy, bude-li postupovat svorně, bez ohledu na politické, náboženské nebo národní přesvědčení. V tomto boji připisoval zavedení osmihodinové pracovní doby mimořádný význam: „*Mezi ochranné prostředky proti vydíravosti kapitalistů patří upravení doby pracovní a poněvadž se to s pokroky technickými dávno srovnává, že by nebylo třeba pracovat do úpadku a že by stačilo vyrobiti potřeby všech v kratší době pracovní nežli dosud se pracuje, jest požadavek dělnický po osmihodinové době pracovní ospravedlněn a slušným požadavkem.*“ Nesouhlasil s představou, že 1. května by měla vypuknout všeobecná stávka: „*Dělnictvu jde o to v ten den dáti na jevo svou vůli, ten den oslavit okázale proto, že vůle dělnictva všeho jest svornou a solidární a druhý den navrátí se každý ku své práci jako vždy jindy. Dělnictvo oslavuje svátky, které si neustanovilo a dělnictvo chce míti také jednou do roka svátek svých. Nic více, ale také nic méně.*“⁵⁾ Po delší debatě bylo usneseno svolat velkou schůzi, na níž by

se dělnictvu vysvětlil význam této akce; s náznaky dělnictva měla být na druhé straně seznámena i veřejnost. Konečně byl zvolen i výbor, který se měl zabývat konkrétními přípravnými pracemi. Myšlenka uspořádat prvomájovou demonstraci se dále šířila na schůzích dělnických odborových spolků.

Agitace narazila ovšem také na reakci měšťanské žurnalistiky. Nejostřeji vystupoval katolický deník Čech. 29. února napsal: „*Se stanoviska křesťanského dlužno zahrnout oslavování 1. května jako „svátku“ dělnictva. Jednak již jméno oslavení je v rozporu s pojmem svátku, jednak nejeví se skutečná potřeba oslavit zrovna 1. květen zahálkou a pouliční obchůzkou jako projev pro postulát, který pro dnešní dobu jest poněkud přehnaný. Práce osmihodinová nehodí se za dosavadních poměrů ani za předmět vážných úvah. Zdá se, že oslavení 1. května dělnictvem má do sebe více rázu převratního, všemu řádu a veřejnému pořádku odbojného. Takovým způsobem sotva se ale získá u prácidárců a u širších kruhů sympatie pro požadavky pracovního lidu a pročež ve prospěch dobré věci dlužno oslavení zahrnouti.*“ Později, 11. dubna, dával dokonce prvomájovou slavnost do souvislosti s francouzskou revolucí. Sliby pořadatelů, že má jít o důstojnou demonstraci v rámci zákonů, mají stejně jako ve Francii před sto lety za úkol jen uspat pozornost úřadů: „*Tehdejší strůjcové revoluce stále ručili královským ministrům za veřejný pořádek, až dostali všecku moc nad vojskem a policií do svých rukou, načež krále a královnu slavnostně doprovodili – na popraviště.*“ Když se ale autor článku dostal k tomu, aby napsal, co by se opravdu mohlo v Praze přihodit, vzpomněl si pouze na rozboření několika krámů, rozbití, vypití a vypálení několika sudů kořalky. Také si ale dovedl ještě představit útok na policejní budovu. Nejdůležitější noviny českého měšťanstva – Národní listy – zachovávaly celkem uměřený tón. Dávaly na jevo nesouhlas, ale k tak prudkým útokům se nesnížily.⁶⁾

Prvomájovou demonstraci se musela zabývat i vláda. 4. dubna vydala oběžník, v němž upozorňovala na trestnost svévolného zastavení práce 1. května, tedy ve všední den, a vyzývala úřady, aby s veškerou přísností vystoupily proti přípravám. V Dolním Rakousku došlo k dohodě mezi civilními úřady, policejním ředitelstvím a velicím generálem o nouzových opatřeních. Bylo stanoveno, že

vojsko má být pohotově, ale přitom zůstat co nejdéle v kasárnách. Také vojenské zákroky měly být co nejkratší. To bylo zřejmě způsobeno snahou nevystavovat prosté vojáky delšímu působení sociálně demokratické agitace. Přes tyto kroky se vláda neodhodlala 1. máj jednoznačně a výslovně zakázat. 20. dubna vydalo české a moravské místodržitelství vyhlášku k dělnictvu. „*Dle stávajících zákonitých předpisů,“ píše se v ní, „nemají dělníci práva toho dne, který jest obyčejným dnem všedním, práci zastaviti, aniž dříve k tomu souhlas zaměstnavatelů obdrželi, anebo aniž dříve pracovní poměr závčas vypověděli.*“ Vyhláška byla vydána v mnohatisícovém nákladu a ihned vylepována.⁷⁾

Jenže jak se ukazovalo, toto opatření mělo přípravy k 1. máji spíše zbrzdit, znesnadnit než úplně znemožnit. Obavy z toho, co by se v případě jasného zákazu mohlo stát, byly zřejmě velké. Ostatně vyhláška místodržitelství se už setkávala s konkurencí různých ilegálně kolportovaných vyvěšovaných letáků a plakátů, vyzývajících k účasti na manifestaci. Na c. k. hejtmanství přicházely žádosti o povolení veřejných přípravných schůzí k 1. máji. Nejprve byly odmítány, ale pak úřady kapitulovaly. Nejdůležitější přípravná schůze se konala 6. dubna na Střeleckém ostrově. Podle informace o schůzi v Novém věku svobody na ní hlavní řečník Karel Dědic prohlásil, že „*dělnictvu nemůže žádná strana zjednatí právo a odpomoc, dělník jest odkázán sám na sebe. Však nadejde doba, kdy bude jeho požadavkům vyhověno. Dělníci ze mnoha továren usnesli se již, že nebudou 1. května pracovati. Dosud si dělníci žádný svátek neurčovali, a 1. květen nesmí jim nikdo vzíti, nechť se oslaví jakýmkoli způsobem, a proto navrhuje řečník, aby dělnický svátek 1. května oslavil se uspořádáním valných schůzí pomocníků dělnických, v nichž by se prohlásily požadavky dělníků, odpoledne aby se bavil každý dělník dle své libosti. Dělnický komitét hodlá 1. května uspořádati na příslušném (!) místě koncertní a zpěvnou zábavu pro dělníky a lze s jistotou se nadíti, že žádný český dělník tuto slavnost nějakou, od nepřátel dělnictva snad nastrčenou zábavu neporuší.*“

Josef Steiner zdůraznil, že dělníci jsou majitelé své práce a záleží jen na nich, jak s ní naloží. O tom, že nepřijdou do práce, by měli důstojnou formou informovat své zaměstnavatele. Steiner, zosobňující nejlepší vlastnosti

3) Vančura, s. 21

4) Körber také společně s Josefem Hybešem a Jiřím Hrabovským se zúčastnil pařížského kongresu jako zástupce českého dělnictva.

5) Rollová – Šolle – Doležal, s. 36.

6) Rollová – Šolle – Doležal, s. 50, 65 – 66.

7) Rollová – Šolle – Doležal, s. 51 – 52, 61.

dělnického vůdce,⁸⁾ připomněl ještě jeden moment, na nějž se měla prvomájová agitace zaměřit – boj za další politická práva, zejména svobodu tisku.

Na celé schůzi je velice zajímavé, že řečníci několikrát zaútočili na staročeskou žurnalistiku, zatímco o novinách druhé české měšťanské strany mlčeli. Na oné schůzi byli navíc i přítomni zástupci vedení této strany. Jeden z nich, profesor Tilšer dokonce prohlásil, že jeho strana se bude stížnostmi a přáními dělnictva pečlivě zabývat. Šlo by jistě uvažovat o tom, že organizátoři manifestace chtěli od mladočechů získat určitou podporu. Některým mladočechům nebylo asi na druhé straně smýšlení dělnictva také lhostejné. Chystali se totiž k největšímu střetnutí se svými rivaly – staročechy o vedení celé české politiky.⁹⁾

Druhá významná schůze se konala shodou okolností ve stejný den v severočeském Souši (Čauši). Očitý svědek si vzpomínal, jak „vlak od Teplic přivezl daleko přes 200 účastníků a předtím již od Chomutova, od Ervěnic, z Komořan, z Třebušic, z Oseka, z Duchcova a z jiných obcí putovaly zástupy pěšinami k Čauši. Žel, že záhy prostranný sál p. Hausmanna naplněn byl tak hustě, že to stálo knoflíky u kabátu, chtěl-li se kdo dostat k řečníšti. Žen bylo za čtvrtinu přítomných. Ale i okna zotvírána a v nich se nastavili lidé, takže ani vzduch ani světlo nemohlo volně projít. Tisíc těch duší se přeče ještě vzdor vedru a dusnu cítilo šťastnými před těmi, kteří více než ve dvoutisícovém počtu zvenčí na silnici kol místností stáli a do ukončení čtyři a půl hodiny trvající schůze vytrvali...“

Řečníci mluvili česky i německy, vesměs o bídných poměrech v hornictví. „Schůze vyzněla v jednomyslný projev pro slavení dělnického svátku klidem práce a oddání se rozjímání o budoucím úkolu třídy dělnické, jakožto nové politické strany.“

František Vágnér a Vilém Landa, svolavatelé schůze, byli ovšem v pondělí bez udání důvodu propuštěni z práce.¹⁰⁾

Odhodlání uspořádat na 1. máje manifestaci nepolevovalo, živily ho nesčetné schůze,

články v novinách a jak již řečeno i letáky. Ohromnou popularitu si získala i Dělnická hymna Josefa Krapky Náchodského:

„Voláme osm hodin práce
nám dejte, sice jenom krátce
vám výsady ty potrvaj’,
to přísaháme v první Máj.
A mzdu žádáme – ne almužny,
sic podstoupit chceme v boj mužný,
jenž má nás vyvést z bídy kraj,
to přísaháme v první Máj.“¹¹⁾

Takovým způsobem byla agitace zanesena i do venkovských průmyslových středisek. V dělnických časopisech, např. v Novém věku svobody 25. dubna, se objevovaly seznamy závodů, jejichž osazenstvo se rozhodlo, že bude 1. máj slavit.

V argumentaci se setkáváme často s představami, že zavedení osmihodinové pracovní doby je vlastně v zájmu společnosti, protože snižá nezaměstnanost a umožní náležitý výdělek i těm, kteří by byli jinak v pokušení se živit nepoctivě. Jinak se význam tohoto opatření jednoznačně přeceňoval – obecně se rozšířila představa, že jakmile se stane skutečností, hned zmizí bída a nastane blahobyt.

Na druhé straně v řadách měšťanstva a úředů stoupala nervozita. Nejvlivnější vídeňský list – Neue freie Presse napsal, „vojáci jsou v pohotovosti, vrata všech domů budou zavřena, v domech se shromažďují zásoby proviantu jako před hrozícím obležením. Obchody jsou pusté, ženy a děti se neodvažují vyjít na ulici. Na všech myslích leží těžké chmury...“ Ve většině severočeských měst byly zmobilizovány místní spolky ostrořelců, jinde dobrovolní hasiči.¹²⁾

V Rychnově nad Kněžnou řešili tuto záležitost přímočaře: policie zatkla již 30. dubna pro jistotu všech pět osob, které byly považovány za asociální a nebezpečné. Z policie, sokolstva, četnictva a hasičstva se vytvořilo 10 hlídek, které v noci procházely městem. Studenti nesměli pod trestem vyloučení vycházet na ulici. V kritický den bylo v Rychnově úplně mrtvo.¹³⁾

V Praze měl policejní ředitel Stejskal přece jenom víc odvahy. Když k němu pětičlenná delegace, vedená Steinerem, přišla, aby od něho získala policejní povolení, chodil prý mlčky po úřadovně, ruce za zády, pak se zastavil a řekl: „Víte, pánové, mohl bych ten váš tábor, tu slavnost a to všechno, oč žádáte, zakázat, ale neudělám to. Ať se celá Praha, která se vás tolik bojí, přesvědčí, že za sebou nikoho nemá, a že tu nic neznamenate – pár popletených hlav, a to je vše!“¹⁴⁾

Nicméně i v Praze panovala 1. května zvláštní atmosféra, plná napětí a očekávání: „Tiché ráno nalezlo matičku Prahu jako vymřelou. Liduprázdné ulice téměř strašily. Jen tu a tam se ozývaly kroky jednotlivých chodců, kteří v neklidu sami na sebe pohlíželi. Čekali se něco nebývalého, slavnostního. Bohatá buržoasie, jindy plná radosti, trásla se strachem před příchodem dne, o němž již několik neděl bájeny bizarní a nejhrůznější pověsti. Někteří vstávali s obavou, jiní se zářícím veselím v oku. Vojsko konsignováno, jako by měla vybuchnouti vzpoura! Ani uniformy nebylo vidět na ulici, ba i policie se raději ukryla do zátiší.“¹⁵⁾ Kolem deváté hodiny se v některých veřejných místnostech začaly konat slavnostní schůze dělnictva, které se manifestačně vyslovovalo pro osmihodinovou dobu pracovní a usnášelo se na rezolucích, směřujících k zlepšení jejich pracovních podmínek. Schůze končily kolem desáté; dělníci se seřadili do průvodů a odcházeli na Střelecký ostrov. Ze Smíchova a Libně se prý valily dvacetitisícové zástupy. Další tisíce přišly jednotlivě. Ostrov byl zaplněn do posledního místa, i na obou březích se tisílní přihlížející. V 11 hodin zahájil manifestaci pražského dělnictva Dědic. Hlavním bodem byla přirozeně osmihodinová pracovní doba, její nezbytnost pro dělnictvo a celou společnost. Steiner připomínal opět motiv politických práv. Na táboru lidu vystoupila i jedna z prvních představitelk ženského dělnického hnutí Skaloudová. Na závěr slavnostního shromáždění byla přijata rezoluce: „My, shromáždění dělníci na táboře dělnickém, konaném 1. května na ostrově Střeleckém, po zralém uvážení, že dnešní doba pracovní více než třetinu dělnictva odsuzuje k nucené zahálce; dále, že dnešní doba pracovní dělnictvu na zdraví velmi škodí; dále, že při dnešní době pracovní není možno dělníku sebe vzdělávati a vychování dítek se věnovati; dále, že dnešní technické výzkumy tři čtvrtiny i více pracovních sil nahražují a tím i hodnota práce klesá, usnášíme se žádati: by uzákoněna byla osmihodinová doba pracovní.“

V uvážení, že dosud není možno tiskopisy rozšiřovati, dále v uvážení, že časopisy lid se vzdělává a zároveň nabývá jasněho rozhledu

⁸⁾ Steiner se později stal prvním předsedou sociálně demokratické vzdělávací instituce Dělnické akademie dokonce i prvním předsedou centrály Odborové sdružení československé. K jeho osobě viz ještě: Jaroslav Vozka, Josef Steiner, typ dělnického vůdce, Praha 1932.

⁹⁾ Veřejná schůze děl. na střeleckém ostrově dne 6. dubna 1890, Nový věk svobody, 4, 13. dubna 1890, č. 7, s. 50-52. (Vztahy mezi oběma měšťanskými stranami byly vyostřeny spory o tzv. punktace, dohody mezi staročechy a liberálními Němci, v nichž mladočeši spatřovali možnost rozdělení Čech na německá a česká území, a tak vlastně porušení integrity země. Volby, které proběhly v roce 1891, mladočeši vyhráli ohromným náskokem a tím odkázali staročechy do politického ústraní.)

¹⁰⁾ Jan Měchýř, Bouřlivý kraj, 1983, s. 159-160.

¹¹⁾ J. K. Náchodský, Dělnická hymna (K 1. máji 1890), (1890), 42-43, v: 1. máj v české poesii a próze 1890-1950. Anthologie české poesie a prózy, uspoř. Alois Humplík, Praha 1950.

¹²⁾ Měchýř, s. 161.

¹³⁾ Jiří Pokorný, Český svět I. 1889-1918, Praha 1997, s. 28.

¹⁴⁾ Bouček, s. 39.

¹⁵⁾ A. P. Veselý, Omladina a pokrokové hnutí, Praha 1902, s. 21.

ve věcech mu prospěšných, a v uvážení, že dnešní opatření tisková obmezují dělnictvu vydávání potřebných časopisů, usnášíme se žádati, by uzákoněna byla svoboda tisku, by zrušen byl novinářský kolek a kauce, a aby byla dovolena veřejná kolportáž.

V uvážení, že dělník, jako zákonem uznaný státní občan, postrádá dosud zastoupení v zákonodárných sborech, dále, že tím pozbývá též možnost, by křivdy na něm spáchané byly odstraněny, dále, že co státní občan, který své povinnosti plniti musí, má zajisté nepopíratelné nároky, by o osudu a povinnostech jeho nebylo bez něho rozhodováno, usnášíme se žádati: za všeobecné právo hlasovací, za právo koaliční a svobodu shromažďovací.“

Potom už následovala volná zábava, k níž vyhrávaly čtyři kapely. Účastníci manifestace zpívali a tancovali, nevadilo jim ani, že kolem čtvrté hodiny došlo pivo. Přinášeli ho ve sklenicích z malostranských hospod a majitel hostince na Žofíně jim přivezl několik sudů na loďce. Přes veškerou nenucenost nebyl pořádek ani v nejmenším narušen.¹⁶⁾

Obdobná velkolepá slavnost byla uspořádána v Brně, kde se jí zúčastnilo odhadem 40 tisíc osob. Na malých městech se manifestace organizovaly hůře. Někde skončily naprostým neúspěchem: „Ve Cvikově však nebylo téměř nic. Ráno se dělníci dostavili do práce. Říkalo se však, že odpoledne pracovat nebudou. Postavil jsem se k jedné hodině u vrat nejbližší

továrny. Dělníci tam stáli a nehýbali se. Tíše mezi sebou mluvili. Tu přišel vrchní mistr a vybízel je k nástupu do práce. Nehnuli se. Začal jim hrozit (...): *Kdo teď nepůjde pracovat, ten už vůbec u nás nemusí pracovat; bude propuštěn. To dělníky zarazilo. Couvali, zdráhali se – pak šel do továrny jeden, potom druhý, potom pomalu několik z nich, a nakonec tam šli na opakovanou výhrůžku mistra všichni.*“¹⁷⁾

I ostatní dělníci, pokud nebyli propuštěni, se vrátili do svých dílen. Mohlo se zdát, že se nic nestalo. Jenom, jak na táboru lidu v Liberci řekl jeden z průkopníků dělnického hnutí u nás, Josef Schiller, „masy lidu si uvědomovaly svou lidskou důstojnost.“